

**ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНА ФІНАНСОВА
ЕФЕКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Сутність фіскальної децентралізації в сучасній теорії та практиці.....	6
1.2. Інституційний аналіз ефектів фіскальної децентралізації.....	9
1.3. Зарубіжний досвід впровадження фіскальної децентралізації.....	13
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	19
2.1. Методичні підходи до оцінки фіскальної децентралізації.....	19
2.2. Аналіз динаміки параметрів фіскальної децентралізації.....	21
2.3. Оцінка фінансової ефективності регіонів як результат фіскальної децентралізації.....	24
РОЗДІЛ 3 ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	27
3.1. Вплив фіскальної децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів.....	27
3.2. Перспективи розвитку фіскальної децентралізації: моделювання індикативних параметрів.....	29
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. В процесі активної імплементації реформи децентралізації в Україні все більше зростає загальний рівень відповідальності українського суспільства, яке активно створює фінансово спроможні об'єднані територіальні громади, здатні вирішувати накопичені системні соціально-економічні проблеми, приймає безпосередню участь в процесах управління територіями. Децентралізація на сьогоднішній день є можливістю для громад мати повноваження і ресурси для задоволення поточних потреб регіону.

Оновлена система фінансового забезпечення місцевих бюджетів сприяє зростанню мотивації до збільшення їх дохідної частини, однак, поточні результати фіскальної децентралізації свідчать про недостатність сформованих додаткових ресурсів органів місцевого самоврядування на фінансування самоврядних повноважень та повноважень, делегованих державою, й підвищення регіональної фінансової ефективності в цілому.

Серед зарубіжних вчених, які займалися вивченням питань фіскальної децентралізації, варто виокремити роботи Р. Барро, Р. Боадвея, Р. Масгрейва, В. Оутса, Ч. Тібу, А. Шаха та інші. Важливий внесок у формування наукової парадигми фіскальної децентралізації в контексті трансформації усієї податкової системи та проблематики регіональної фінансової ефективності внесли такі вчені як В.Л. Андрущенко, Є.М. Богатирьова, Т.М. Боголіб, А.О. Даніленко, О.М. Десятнюк, Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук, І.Г. Лук'яненко, І.О. Луніна, І.О. Лютий, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій та інші. Враховуючи фундаментальні дослідження науковців, слід відзначити, що означені проблеми вивчені ще недостатньо, що, у свою чергу, потребує подальших досліджень у цій сфері. Важливість розв'язання представленої проблеми зумовили актуальність обраної тематики дослідження, визначили мету, завдання та його структуру.

Мета і завдання дослідження. Метою даної наукової роботи є узагальнення теоретичних засад і удосконалення практичних підходів до

процесів фіскальної децентралізації в контексті підвищення фінансової регіональної ефективності в Україні.

Відповідно до сформульованої мети було визначено і вирішено сукупність наступних завдань дослідження:

- розкрити сутність фіскальної децентралізації в сучасній фінансовій науці і практиці;
- провести інституційних аналіз ефектів фіскальної децентралізації;
- вивчити зарубіжний досвід ефективності імплементації фіскальної децентралізації;
- представити методичні підходи до оцінки фіскальної децентралізації та проаналізувати динаміку її параметрів;
- здійснити оцінку фінансової ефективності регіонів України як результату фіскальної децентралізації;
- визначити вплив фіскальної децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів України;
- обґрунтувати запропоновані перспективні напрями розвитку фіскальної децентралізації на основі моделювання індикативних параметрів.

Об'єктом дослідження є процеси фіскальної децентралізації.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів впровадження фіскальної децентралізації на її вплив на фінансову ефективність регіонального розвитку в Україні.

Методи дослідження. У роботі для вирішення комплексу поставлених завдань було застосовано наступні методи: методи аналізу, синтезу, діалектичний, системний та структурний методи – при розкритті сутності фіскальної децентралізації та інституційному аналізі її ефектів; за допомогою порівняльного, факторного та статистичного методів узагальнено зарубіжний досвід впровадження фіскальної децентралізації у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, проаналізовано динаміку параметрів фіскальної децентралізації в Україні; методи наукового абстрагування, синтезу, економіко-математичного моделювання використано при визначенні перспективних

напрямів розвитку фіскальної децентралізації та її впливу на соціально-економічний розвиток регіонів в Україні; графічний метод – для наочного представлення основних результатів дослідження; абстрактно-логічний метод – під час формування узагальнень та висновків.

Інформаційною базою дослідження слугують: законодавчі акти; зведені статистичні дані Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Організації економічного співробітництва та розвитку, Національного інституту стратегічних досліджень; інтернет-ресурси; монографічні, періодичні та довідкові публікації.

Обсяг та структура роботи. Наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 39 сторінок, основний зміст роботи викладено на 33 сторінках. Робота містить 5 таблиць, 4 рисунки. Список використаних джерел включає 47 найменувань на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність фіскальної децентралізації в сучасній теорії та практиці

Розвиток демократії та децентралізації державного сектора сприяють все більшій увазі до цього питання у всьому світі. Вже починаючи із 1980 року багато країн обрали децентралізацію як шлях розвитку. На сьогоднішній день не існує стандартної моделі, бо процеси та процедури в кожній країні різняться, а також залежать від цілей, задач і організаційної структури та механізмів їх реалізації.

Децентралізація - спосіб переміщення влади, повноважень з центру керованої системи на її периферію і зміцнення політико-правової самостійності периферійних підсистем: суб'єктів федерації, муніципальних утворень [1].

У 60-х роках минулого століття американський економіст Ч. Тібо обґрунтував теорію місцевих податків за умов децентралізації. Ч. Тібо виходив з соціально-психологічної мотивації людей, вважаючи, що одним вигідніше з фінансових міркувань залишатися вдома і намагатися змінити на краще умови свого буття, ніж переїжджати, тоді як інші змінюють місце проживання.

В даному соціологічному дослідженні Ч. Тібо та його послідовники побудували теорію міжтериторіальної мобільності населення у комплексі з теорією забезпечення суспільними благами [2].

Також Ч. Тібо наголошував на тому, що фіскальна децентралізація сприяє внутрірегіональній конкуренції та збільшенню рівня надання суспільних благ саме за рахунок вибору мешканців того чи іншого регіону - механізм «голосування ногами».

Важливість дослідження моделі Ч. Тібо, полягає у тому, що в ній описується ознаки, за якими можна охарактеризувати й оцінити діяльність місцевих утворень, і тим самим описувати підходи до проблеми оптимального

розподілення владних повноважень й адекватного розосередження фінансових ресурсів на різних рівнях управління країною.

Як і будь-яка теорія, фіскальна децентралізація має свої особливості, тому при її застосуванні варто звернути увагу на її переваги і недоліки. Головними перевагами децентралізації є насамперед краще забезпечення потреб місцевого населення органами місцевого самоврядування на локальному рівні. Крім цього, сприяння розвитку конкуренції між органами місцевого самоврядування (це стосується унітарних країн, а у федеративних - між регіональним і місцевим рівнями управління) дає змогу громадянам самим вибрати для своєї діяльності адміністративні одиниці з кращим рівнем забезпечення послугами.

Вагомим у теоретизації фіскальної децентралізації стали принципи, які сформулював Р. Масгрейв [1]:

- принцип відповідності (рішення про виробництво суспільних благ мають приймати ті громадяни, які проживають на території, де отримуватимуться платежі й адмініструватимуться податки і збори для фінансування суспільних благ);

- принцип централізованого перерозподілу (зміни в розподілі мають покладатися на центральний уряд, який володіє необхідними важелями для здійснення політики розподілу);

- принцип фінансового вирівнювання (за відсутності адекватної політики індивідуального розподілу центральний уряд має забезпечувати певний ступінь вирівнювання між краще та гірше забезпеченими територіями);

- принцип національних «бажаних» благ (центральний уряд може стимулювати цільовими трансфертами надання певних локальних суспільних благ, оскільки їх виробництво характеризується просторовими зовнішніми ефектами або вони є особливо значущими благами з національної точки зору).

Практика показує, що сам процес децентралізації функцій центральних і місцевих урядів надзвичайно складний. Він зачіпає такі аспекти як: фінанси,

адміністрація, контроль, регулювання, звітність та підзвітність, які фактично і є елементами взаємин між різними рівнями уряду.

Основні цілі децентралізації полягають у підвищенні ефективності державного сектора і якості життя населення. Децентралізація розглядається як невід'ємний елемент вирішення проблем, що є наслідком зростання вимог, з якими стикаються державні служби, а також зростанням сподівань населення на більш ефективне виконання державними установами своїх функцій [3].

З точки зору політики децентралізація повинна сприяти поліпшенню планування і більш ефективній роботі державних служб, дозволяючи враховувати місцеві потреби і умови при одночасному досягненні регіональних і національних цілей.

Говорячи про форми фіскальної децентралізації, необхідно акцентувати увагу на наступних її видах:

- деконцентрація (квазідецентралізація), що припускає розосередження ряду функцій центрального уряду у фіскальній сфері на різних рівнях суспільної структури при збереженні повноважень контролю і фінансування. По суті, дана міра є більш адміністративною, оскільки право прийняття остаточних рішень в сфері реалізації фіскальної політики залишається за центральною владою;

- деволюція (справжня децентралізація), заснована на передачі видаткових повноважень і джерел їх фінансування на нижчі рівні державного управління, що забезпечує фіскальну автономію регіональної та місцевої влади, а також підвищення транспарентності і підзвітності процесу надання суспільних благ [4].

1.2. Інституційний аналіз ефектів фіскальної децентралізації

Система аргументації на користь запровадження фіскальної децентралізації з'явилася ще на початку ХХ сторіччя, й загалом, виходить із положень економічної теорії і включає в себе чотири основних тези.

По-перше, децентралізація забезпечує більш ефективне розміщення і розподіл ресурсів в суспільному секторі.

По-друге, децентралізація сприяє росту підзвітності органів державної влади, щодо використання ресурсів державного бюджету. Сутність даного аргументу полягає в тому, що при децентралізації зв'язок між стягненими податками та наданими суспільними благами стає прозорішим.

По-третє, наявність власної податкової бази зобов'язує регіональні та місцеві органи влади приймати заходи щодо її розширення, тобто заохочувати розвиток місцевих та регіональних економік. Також сприяє кращому управлінню місцевими та регіональними податками.

По-четверте, надання регіональній та місцевій владі права самостійно розпоряджатися бюджетними коштами спонукає їх до зменшення кількості неефективних видатків в реальному секторі економіки регіонів [5].

Принципи фіскального федералізму продовжують слугувати основою для оцінювання систем місцевого фінансування.

Фінансова децентралізація залежить не тільки від розподілу доходів і повноважень місцевих органів влади приймати відповідні рішення. Навіть при виконанні цих умов, фіскальна автономія місцевих органів влади може бути обмежена жорстким регулюванням і контролем над витратами, фінансовим плануванням і організацією надання місцевих суспільних благ (рис. 1.1).

Особливістю сучасної української моделі організації влади на місцях є створення і дія місцевих органів виконавчої влади не з метою здійснення контрольних-наглядових функцій щодо законності діяльності місцевого самоврядування (як у західноєвропейських державах), а прийняття на себе основного обсягу повноважень щодо управління відповідними територіями, що

ускладнює розмежування функцій між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Розв'язання даної дилеми потребує проведення реформ, змістом яких є подальша децентралізація.

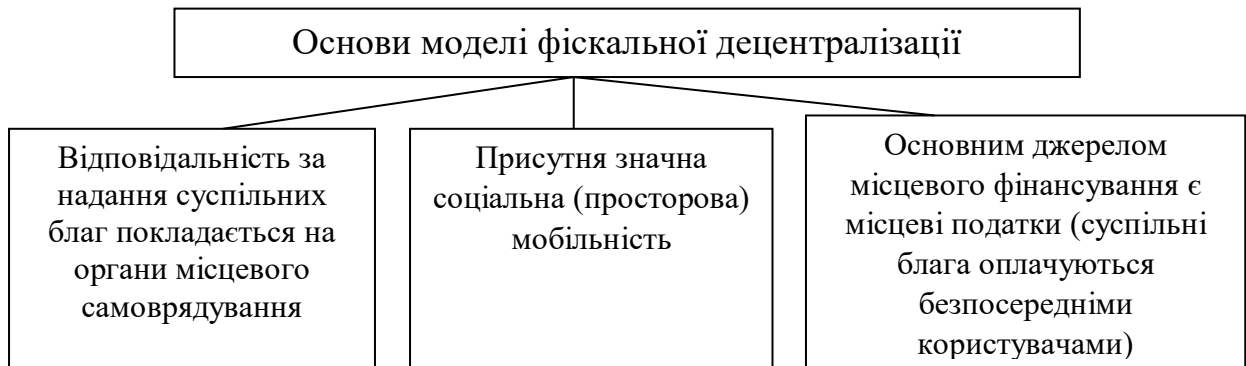

Рис.1.1. Основи моделі фіскальної децентралізації
Складено автором на основі: [45-47]

В країнах Європи децентралізація призвела до перерозподілу функцій на користь органів місцевого самоврядування: держава делегувала органам місцевого самоврядування переважно функції надання змішаних суспільних благ. Це обумовило необхідність проведення фінансових реформ для децентралізації не тільки функцій держави, але й можливостей їх реалізації. За останні 20 років значна кількість європейських країн провели реформи в частині перерозподілу бюджетних ресурсів між різними адміністративними рівнями [6].

Сучасний етап децентралізації в Україні було розпочато у 2015 р. що знайшло відображення у внесенні змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. Місцева влада отримала право самостійно формувати місцеві бюджети (незалежно від термінів прийняття державного бюджету). Було розширено перелік податків, що формують доходну частину місцевих бюджетів, за рахунок 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток 212 підприємств, збору з роздрібного продажу підакцизних товарів, податку на нерухомість, податку на

автомобілі з великим об'ємом двигуна, 80% екологічного податку (замість 35%) та 25% плати за надра [7].

Одночасно місцеві бюджети втратили частину доходів від податку з доходів фізичних осіб – ПДФО, в обласні бюджети надходить 15%, до бюджетів міст обласного значення – 60%, до держбюджету – 25%, як наслідок, надходження до державного бюджету від ПДФО зросли у 4,5 рази, а надходження до місцевих бюджетів скоротилися з 46 млрд. грн. до 38 млрд. грн., у структурі доходів місцевих бюджетів – з 61,5% до 44,5% [7].

Відповідно до здійснення сучасного етапу децентралізації, першим кроком було формування спроможних територіальних громад шляхом визначення потенційних адміністративних центрів таких громад, а не функцій органів місцевого самоврядування.

В умовах посилення геополітичної напруженості і уповільнення економічної динаміки, в Україні продовжує зростати число регіонів, бюджети яких затверджені з дефіцитом, також росте боргове навантаження на місцеві бюджети регіонів, що сприяє посиленню поточних і перспективних проблем соціально-економічного розвитку [9]. Продовження воєнних дій на Донбасі фактично призвело до децентралізації адміністративно-територіального устрою та децентралізації бюджетної системи України.

Стратегія фіскальної децентралізації в Україні має ґрунтуватися на оцінці: існуючих моделей податкової і бюджетної систем країни; прав і обов'язків, якими наділені місцеві інститути влади в сфері управління фінансовими ресурсами країни; готовності громадян до нових повноважень місцевих органів влади; підвищенню відповідальності в сфері формування, розподілу і використання фінансових ресурсів по регіонах; ефективності добору кваліфікованих кадрів у сфері місцевого самоуправління; рівня кваліфікації органів місцевої влади, які зобов'язані зуміти забезпечити ефективний процес формування, розподілу і використання фінансових ресурсів регіонів країни; рівня мотивації органів регіональної влади та місцевого самоврядування до підвищення ефективності використання економічного,

податкового та бюджетного потенціалу регіону з метою забезпечення цілісності і всебічного розвитку держави, а також фінансової автономії регіонів [10].

Обґрунтовуючи необхідність децентралізації слід розглядати всі існуючі аргументи.

Серед дослідження непрямих наслідків фіскальної децентралізації ми зосереджуємося на певних макроекономічних результатах, на які може вплинути фіскальна децентралізація, і які були визначені в літературі як потенційні детермінанти бідності та розподілу доходу. Деякими прикладами є економічне зростання, макроекономічна стабільність, регіональна конвергенція, розмір державного сектору та ступінь інституційного розвитку. У тій мірі, що фіскальна децентралізація має вимірний вплив на ці результати, то, опосередковано, очікується, що вона також матиме вимірний вплив на бідність і розподіл доходів.

З боку доходів фіскальна децентралізація також може впливати на прогресивність податкової системи і, отже, змінювати розподіл наявного доходу. Наприклад, органи місцевого самоврядування можуть фінансуватися за рахунок плати за користування та непрямого оподаткування, які, як правило, є більш регресивними, або податками на нерухомість, які, як правило, є менш прогресивними, ніж податкова система, яку використовують центральні органи влади.

У цьому контексті велика залежність щодо збору місцевих податків може зменшити загальну прогресивність податкової системи на національному рівні і таким чином вплинути на рівень бідності та розподіл доходів (рис.1.2) [11].

Рис.1.2. Ефекти фіскальної децентралізації

Розроблено автором

1.3. Зарубіжний досвід впровадження фіскальної децентралізації

За останні кілька десятиліть у багатьох країнах світу проведені крупномасштабні реформи, спрямовані на підвищення ефективності державного управління.

Шлях фіскальної децентралізації проходили і зараз проходять європейські країни, досвід яких потрібно вивчати і враховувати в процесі вирішення питання децентралізації влади в Україні.

Успішність такої децентралізації в нашій країні необхідна як для формування сучасного цивілізованого суспільства, так і підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках. Оскільки стратегічним завданням України на сьогодні є забезпечення міжнародної регіональної інтеграції

вітчизняної економіки в світову на паритетних умовах, відповідних своїм національним інтересам.

Аналіз досліджень показує, що фіскальна децентралізація в країнах, що мають багаторівневу систему державного устрою, полягає у наданні місцевій владі повноважень, щодо встановлення і збору в бюджет податків. Здійснення витрат на основі рішень, що приймаються на місцях. А існування декількох рівнів адміністративного виробництва суспільних благ та послуг пояснюється різницею в розмірів регіонів.

Для аналізу успішності податкової децентралізації ми розглянемо дані про рівні місцевого самоврядування в європейських федеральних та унітарних країнах ОЕСР. Федерації ОЕСР-Європи такі: Австрія, Бельгія, Німеччина, Швейцарія. Разом з федераціями аналізуються також високодецентралізовані Іспанія та Великобританія. Групу унітарних країн складають Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Швеція та Туреччина. Ісландія, через відсутність даних, не включена (таблиця 1.1, 1.2).

Аналізуючи податкову децентралізацію, ми не повинні забувати про високу мінливість податкових механізмів на місцевому рівні. Податкові надходження місцевого самоврядування відрізняються за рівнем податкової автономії, тобто здатністю впливати на параметри оподаткування. Тому навіть у країнах з однаковим коефіцієнтом децентралізації податків (TD – tax decentralization) автономія податків може відрізнятися. Співвідношення податкової автономії органів місцевого самоврядування (TD), вище у федераціях, ніж в унітарних країнах, хоча різниця не є статистично значущою.

Таблиця 1.1

Коефіцієнт децентралізації податків (TD) в унітарних країнах, 2017 р.

Унітарні країни	загальна сума доходів державного бюджету, млн. євро	доходи місцевих бюджетів, млн. євро	частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів, %	ВВП, млн. євро	частка доходів місцевих бюджетів у ВВП, %
Швеція	1940035	716469	36,93	5 380 000	13,31
Данія	995 058	263 690	26,49	3 249 000	8,11
Фінляндія	97 014	22 781	23,48	251 900	9,04
Італія	727 718	111 024	15,25	19 350 000	0,57
Франція	1 066 035	141 511	13,27	25 830 000	0,54
Естонія	7 785	70	0,89	25920000	2,70
Польща	671 916	86 219	12,83	524510	16,43
Норвегія	1 263 230	198 551	15,71	398830	49,78
Словенія	15 589	1 461	9,37	4877000	0,02
Туреччина	772 857	73 490	9,50	8511000	0,86
Португалія	67 012	4 817	7,18	2 176 000	0,22
Угорщина	14 398 768	845 081	5,86	13910000	6,07
Греція	70 003	1 692	2,41	200290	0,84
Люксембург	21 405	863	4,03	6240000	0,01
Ірландія	67 465	1 398	2,07	333 700	0,41
Нідерланди	285 620	8 487	2,972	88262	9,61
Словакія	27 960	542	1,93	95770	0,56
Чехія	1 760 400	18 806	1,06	2157000	0,87
Середнє значення			10,62		6,51

Складено автором на основі даних: <https://stats.oecd.org/>

Таблиці 1.1 та 1.2 показують коефіцієнти децентралізації податків (TD) до рівня місцевого самоврядування в Європі ОЕСР у 2017 році, а також співвідношення оподаткування місцевих органів влади до ВВП. Змінність дійсно дуже високою, починаючи з Чехії з найнижчим рівнем (TD = 1,06%) до Швеції з найвищим рівнем (TD = 36,93%). Середній коефіцієнт децентралізації значно вищий в унітарних державах (TD = 10,6%, або 6,5% ВВП), ніж у федераціях ОЕСР-Європа (TD = 7,68%, або 2,54% ВВП). Оскільки ми зосереджуємося лише на місцевому самоврядуванні, не враховуючи державний рівень у федераціях, пояснення полягає в тому, що рівні місцевого самоврядування в унітарних державах виконують подібне завдання, як уряди

державних рівнів у федераціях, особливо враховуючи малі європейські федерації.

Таблиця 1.2

Коефіцієнт децентралізації податків (TD) у федеративних країнах, 2017 р.

Федеративні країни	загальна сума доходів державного бюджету, млн. євро	доходи місцевих бюджетів, млн. євро	частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів, %	ВВП, млн. євро	частка доходів місцевих бюджетів у ВВП, %
Австрія	149208	4 517	3,03	416600	1,08
Бельгія	186 323,00	9 352	5,02	1311000	0,71
Німеччина	1230455	105430	8,57	4,029140	2,86
Іспанія	394861	36 821	9,33	1311000	2,80
Швейцарія	183979	29185	0,16	678900	4,29
Середнє значення			5,22		2,35

Складено автором на основі даних: <https://stats.oecd.org/>

Міжнародний досвід показує, що найбільш успішні моделі регіонального розвитку в якості обов'язкової умови включають досить високий рівень фінансової автономії місцевої влади, що дозволяє їм самостійно планувати власні стратегії розвитку, узгоджуючи їх з необхідним рівнем бюджетних коштів на їх реалізацію, що підвищує їх реалістичність і якість впровадження. Так звані «власні» доходи регіональних і місцевих бюджетів є головним у фіскальній децентралізації, оскільки саме вони забезпечують взаємозв'язок між податковими надходженнями і виробництвом суспільних благ [19].

Європейська практика в сфері фінансового забезпечення місцевого самоврядування підтверджує той факт, що не існує універсальних моделей і алгоритму вирішення питань децентралізації повноважень, власності та джерел фінансування місцевого самоврядування.

Слід відзначити кілька важливих етапів децентралізації в європейських країнах:

- обов'язковим пріоритетом було розширення фінансової бази місцевих бюджетів. Це забезпечувалося за рахунок істотного розширення і закріплення в законодавстві податкових джерел фінансування місцевих муніципалітетів і способів їх акумуляції в бюджети місцевих органів самоврядування. При цьому використовувалися різні підходи до розподілу податків між рівнями бюджетної системи, серед яких: а) чіткий розподіл конкретних видів податків по рівнях управління (державні і місцеві) і закріплення їх за відповідними рівнями бюджетної системи (принцип - один податок - один бюджет); б) розподілу ставок податків шляхом фіксації за кожним рівнем певної частини податку в межах єдиної ставки оподаткування (принцип квотування); в) введення місцевих надбавок до загальнодержавних (федеральних або регіональних) податків;

- важлива роль була відведена оптимізації міжбюджетних відносин як між бюджетами різного рівня так і між бюджетами одного рівня. При цьому ефективним кроком стало усунення системи горизонтального (бюджетів одного рівня) фінансового вирівнювання. Рішення таких питань було сконцентровано на рівні центральної влади країн. Крім того, широке застосування отримала практика відмови від делегованих повноважень (наприклад, у Фінляндії);

- особливу увагу було покладено на забезпечення бюджетної дисципліни як однієї з базових передумов стабільності і достатності фінансових ресурсів на місцевому та загальнодержавному рівні. Це зажадало забезпечення більш ефективної взаємодії державних структур (податкових і митних служб, соціальних фондів та ін.) і посилення координації контролюючих органів. При цьому незалежність органів місцевого управління за використанням фінансових потоків на своєму рівні стало для місцевої влади важливим стимулом пошуку джерел наповнення бюджетів та вирішення соціально-економічних завдань своїх громад [20].

У той же час європейські країни мають різний рівень фінансової самостійності місцевого самоврядування. У деяких країнах зберігається високий рівень залежності місцевих бюджетів від дотацій з центрального

бюджету (наприклад, в Іспанії до 40% доходів профінансовано за рахунок дотацій з державного бюджету). Для європейських країн актуальним завданням на сучасному етапі залишається зниження диференціації між рівнем фінансового забезпечення місцевих бюджетів [21].

Слід відзначити, що позитивні ефекти фіскальної децентралізації проявляються лише в економічно однорідному просторі, який передбачає досить високий рівень виробництва ВВП на душу населення за умови адекватного розвитку інституційного середовища. В цьому випадку, передача видаткових та дохідних повноважень на нижні рівні бюджетної системи здатна забезпечити мультиплікаційний ефект економічного зростання і підвищити якість життя населення. Якщо ж децентралізація реалізується при слабкій бюджетній забезпеченості та значній зовнішньої і внутрішньої регіональної диференціації, то це продукує конфлікт інтересів бюджетів різного рівня і нейтралізує її позитивні ефекти.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Методичні підходи до оцінки фіскальної децентралізації

Фіскальна децентралізація як багатофакторний і багатокomпонентний феномен сучасних міжбюджетних відносин, вимагає адекватної оцінки, що дозволяє врахувати специфіку інструментарних складових її реалізації і забезпечити широкі можливості для подальшого порівняльного аналізу.

Існує два основні підходи до оцінки фіскальної децентралізації: якісний і кількісний. Вимірювання ступеня децентралізації за допомогою якісної шкали дозволяє судити про те, в якому випадку децентралізація слабкіше або сильніше впливає на об'єкти, що порівнюються, при цьому об'єктами для порівняння можуть виступати як різні країни, так і одна і та ж країна на різних етапах свого розвитку [22].

Кількісний підхід базується на використанні статистичних показників. Але застосування кількісних оцінок неминуче спрощує картину і може створити хибне уявлення про реальну оцінку ступеня децентралізації державних функцій. Таким чином, при оцінці децентралізації бажано використовувати обидва підходи.

Комплексний аналіз, був розроблений та запропонований Е.І. Андрєєвою і Н.В. Головановим, й включає в себе застосування таких методів оцінки: кількісна оцінка децентралізації витрат, якісна оцінка ступеня децентралізації видаткових повноважень, кількісна оцінка ступеня децентралізації доходів, якісна оцінка ступеня децентралізації доходів [23].

При оцінці ступеня децентралізації витрат необхідно мати на увазі, що можливість витратити кошти не завжди передбачає наявність права розпоряджатися ними. Якщо витрати нижчих рівнів жорстко регламентовані законом, прийнятим на вищому рівні влади, то навіть при сильній

децентралізації реальна самостійність у нижчестоящих органів влади буде відсутня.

Крім того, обсяг видатків нижчих бюджетів залежить від обсягу цільових трансфертів, передача яких визначає децентралізацію видатків, але може не означати децентралізацію повноважень, якщо витрачання цих коштів підлягає жорсткому контролю. Теоретично можна оцінювати ступінь децентралізації видатків на підставі аналізу нормативних правових актів, що регулюють розмежування повноважень між органами влади.

Децентралізація витрат дозволяє диференціювати надання послуг відповідно до уподобань місцевих жителів. У той же час, диференціація податкового тягара може породити проблему трансфертних цін, податкову конкуренцію між територіями і інші небажані ефекти.

Одним з показників децентралізації доходів служить частка доходів регіональних і місцевих бюджетів в доходах консолідованого бюджету країни.

Оцінити ступінь самостійності регіональних бюджетів можна і на підставі частки власних доходів регіональних органів влади в структурі доходів відповідних бюджетів: чим вище частка власних доходів в структурі доходів регіональних бюджетів, тим вище ступінь децентралізації.

Якщо розглядати якісні методики оцінки, то потрібно виділити шість груп основних компонентів:

- повноваження територіальних органів влади (обсяги повноважень, спосіб визначення повноважень та їх розподілу, інституційну структуру);
- фінанси (оцінка характеру власних доходів, визначення схеми регулювання обсягу трансфертів, кількісна оцінка таких параметрів як: частка власних доходів в бюджеті, співвідношення цільових і загальних трансфертів, частка трансфертів у доходах, засоби усунення бюджетного дефіциту, обсяг обов'язкових витрат);
- органи влади (процедури і порядок формування структури і складу);
- контроль (визначення типів контролю, органів контролю, форм відповідальності);

- оцінка можливостей лобіювання (у вигляді участі в діяльності органів влади вищого рівня, розвиток індивідуальної політичної кар'єри і місцевих ресурсів, форми і ступінь впливу груп тиску - асоціації та спілки місцевої влади);

- практика застосування норм і використання можливостей [24].

Представлені методики досить повно розкривають можливості і обмеження місцевих органів в розподілі ресурсів, якими вони наділені. Однак, на нашу думку, при оцінці ступеня децентралізації необхідно також враховувати участь місцевих органів в процесі прийняття різноманітних рішень, формування самих місцевих органів, і інші чинники, не позначені в вищезазначених методах[25].

2.2. Аналіз динаміки параметрів фіскальної децентралізації

У 2014-2015 рр. були прийнято велика кількість нормативно-правових документів, що стосуються фіскальної децентралізації. Реформа міжбюджетних відносин, що була прийнята у 2015 р. в Україні, є найважливішим етапом бюджетної та фінансової незалежності місцевих бюджетів є :

– самостійне формування місцевих бюджетів (стаття 75 Бюджетного кодексу України);

– прийняття державного бюджету затвердження на місцях, незалежно від термінів, але до 25 грудня року, що передусє плановому (згідно статті 77 Бюджетного кодексу України);

– процедура надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій, спрощуються.

– надання права здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім містам обласного значення (стаття 16 Бюджетного кодексу України);

– надання права самостійного вибору установи (в органах Державної казначейської служби України чи установах банків) з обслуговування коштів

бюджету розвитку місцевих бюджетів і власних надходжень бюджетних установ (стаття 78 Бюджетного кодексу України);

- встановлення єдиних нормативів відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету (статті 64, 66, 69, 691 Бюджетного кодексу України);

- відміна індикативного планування Міністерством фінансів України показників місцевих бюджетів та доведення їх до місцевих бюджетів;

- формування єдиного кошика доходів загального фонду;

- розширення переліку джерел доходів загального фонду [26].

З 2015 р. відбулися зміни у структурі місцевих податків і зборів та у доходах місцевих бюджетів. Найважливішим нововведенням є запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами роздрібною торгівлі підакцизних товарів у розмірі 5% [27].

Також 2015 р. відбулося реформування податку на майно, шляхом включення до його складу податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку та плати за землю.

Змін зазнала і спрощена система оподаткування обліку і звітності в частині виділення в окрему четверту групу єдиного податку колишніх платників фіксованого сільськогосподарського податку, з відповідним збереженням зарахування даного платежу до місцевих бюджетів.

Наступним кроком було прийняття змін у 2016 р., які стосуються зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів (таблиця 2.1). Зокрема, в частині справляння податку на доходи фізичних осіб запроваджено єдину ставку в розмірі 18% для доходів із заробітної плати [28].

Аналіз динаміки питомої ваги доходів місцевих бюджетів в Україні показав тенденцію до зростання частки трансфертів, починаючи із 2010 р. з 53% у 2010 р. до 59% у 2015 р. та, відповідно, тенденцію до зниження питомої ваги власних доходів.

Таблиця 2.1

Динаміка питомої ваги доходів місцевих бюджетів в Україні,
2007-2018рр.

рік	власні доходи		трансферти		всього	
	млрд.грн	%	млрд.грн	%	млрд.грн	%
2007	54 459,00	53	48 701,00	47	103 160,00	100
2008	67 179,00	51	63 583,00	49	130 762,00	100
2009	62 666,00	50	63 524,00	50	126 190,00	100
2010	70 999,00	47	78 880,00	53	149 879,00	100
2011	75 954,00	44	94 875,00	56	170 829,00	100
2012	88 232,00	41	124 460,00	59	212 692,00	100
2013	92 368,00	44	115 848,00	56	208 216,00	100
2014	89 017,00	41	130 601,00	59	219 618,00	100
2015	120 480,00	41	173 980,00	59	294 460,00	100
2016	170 645,00	47	195 395,00	53	366 040,00	100
2017	214 000,00	0	0	0		100
2018	262 251,00	46,26	304 672,00	53,74	566 923,00	100

Складено автором на основі [16]

Отже, незважаючи на зростання доходів місцевих бюджетів у 2015 р. частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів також зросла.

Іншим вагомим показником є частка доходів місцевих бюджетів у структурі доходів зведеного бюджету України (коефіцієнт децентралізації за доходами) (рис. 2.1). Як видно з рис. 2.1, питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України не має стабільного тренду. В 2007 р. цей показник становив 25,2%, до 2009 р. був спад, а вже у 2010р. – 23,3%. Знову невеликий спад, та починаючи із 2015р. даний показник почав зростати з 18,5% до 21,8%.

Це відбулося внаслідок зростання доходів Державного бюджету України у 2015 р. швидшими темпами, ніж зростання доходів місцевих бюджетів. Причина такого явища пов'язана із змінами в бюджетній політиці та частково зумовлена спадом макроекономічних показників у 2014–2015 рр., анексією АР Крим і воєнними діями на сході України.

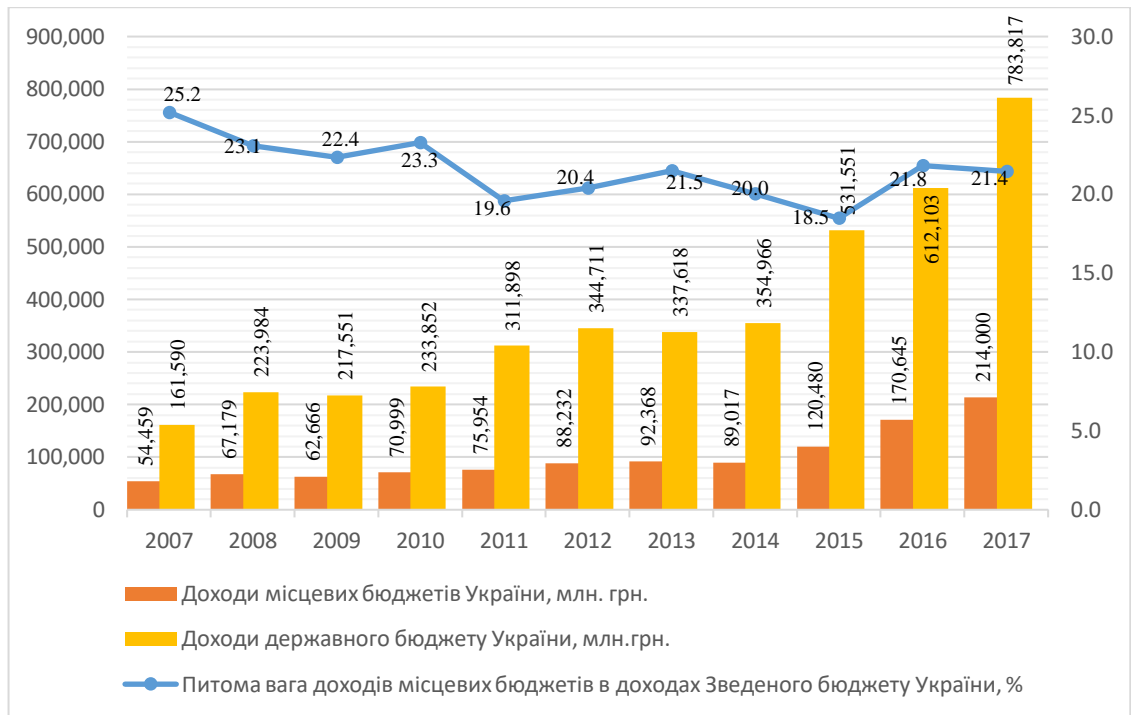

Рис 2.1. Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України (коефіцієнт децентралізації за доходами)

Побудовано автором на основі [7]

2.3. Оцінка фінансової ефективності регіонів як результат фіскальної децентралізації

Місцевим бюджетам, як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування, належить особливе місце в бюджетній системі України. Важлива роль відводиться місцевим бюджетам і у соціально-економічному розвитку регіонів, адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації; також фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки по упорядкуванню населених пунктів. З місцевих бюджетів здійснюються також витрати на соціальний захист населення.

Сьогодні особливо гостро стоїть проблема вироблення дієвого бюджетного механізму, який би визначав нові принципи формування місцевих бюджетів, чітке розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а

звідси - видатків кожного виду бюджету і найголовніше - доходів між різними ланками бюджетної системи.

Реформа системи фінансування місцевих органів влади включає в себе перерозподіл бюджетних функцій між рівнями державної влади, а також зміну міжфінансової компетенції регіональних та інших одиниць, що дає можливість місцевим органам виявляти ініціативу, самим шукати джерела задоволення місцевих потреб. Це неодмінно спричинить за собою перехід від умов самостійності місцевих бюджетів до закріплення за місцевими органами самоврядування певного кола власних доходів незалежно від центру. Інакше кажучи, самостійність місцевих органів влади зростає обернено пропорційно до обсягу дотацій, що виділяються з державного бюджету.

Аналіз видаткової частини місцевих бюджетів свідчить, що за складом витрат бюджетів дуже близькі між собою, а значні відмінності існують в структурі доходів. Тому зміни, що передбачають реформу бюджетної системи зводяться переважно до перегляду дохідної частини місцевих бюджетів так, щоб частка власне місцевих податків росла. Необхідно чітко розмежувати дохідні джерела місцевих бюджетів на власні і позикові з відповідними формами їх розрахунку [29].

Виконання місцевими органами влади функцій щодо фінансування діяльності галузей освіти, охорони здоров'я, науки і культури має спиратися на те, щоб кожна людина, що проживає на певній території, або підприємство, розташоване на ній, несло фінансові зобов'язання відповідно до свого фінансового стану. Ці значні витрати мають рівномірно розподілятися на всіх мешканців і підприємства з урахуванням їх податкового потенціалу. Цей принцип лежить в основі місцевих податків і податків на доходи підприємств.

З метою надання місцевим бюджетам достатніх податкових надходжень, що відповідатимуть обсягу покладених на них функцій, варто розглянути можливість передачі в розпорядження місцевих органів влади частини надходжень від загальнодержавних податків і зборів, рівень мобілізації яких

залежить від податкових зусиль місцевих органів влади (ПДВ і податок на прибуток підприємств) (рис. 2.2) [30].

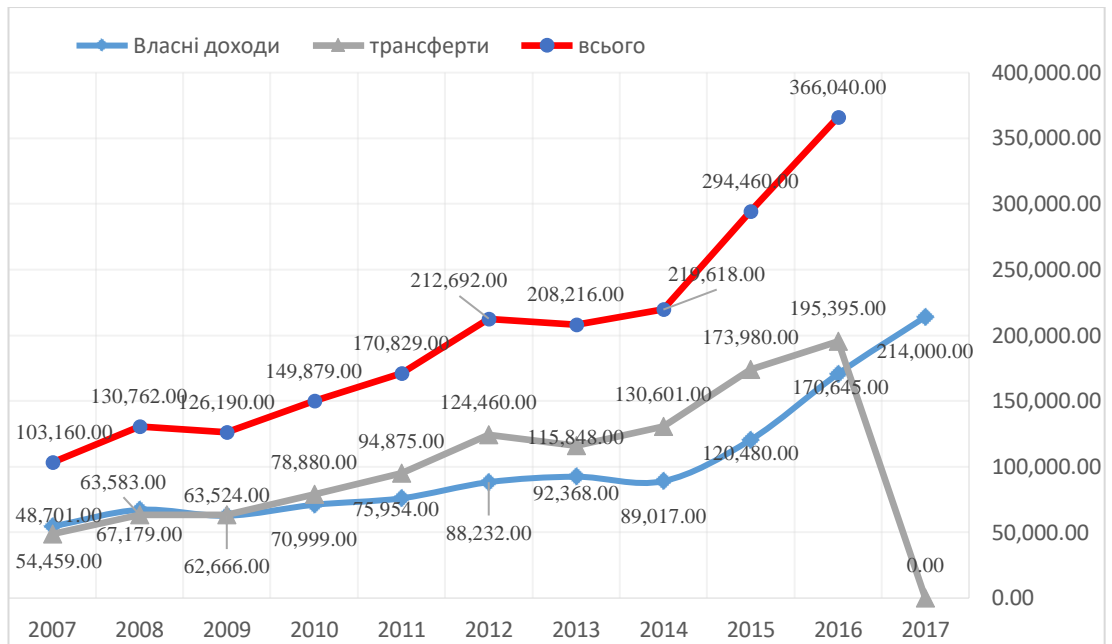

Рис 2.2. Динаміка доходів місцевих бюджетів та надходжень міжбюджетних трансфертів

Побудовано автором на основі [7]

Аналізуючи показники, наведені на рис. 2.2, бачимо відносну тенденцію до зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів). При цьому, простежується чітка динаміка до зростання трансфертів, що свідчить про залежність місцевих бюджетів від державного бюджету України, що підтверджує відсутність орієнтації бюджетної політики країни на політику фіскальної децентралізації.

Наведений вище аналіз може давати підґрунття для ствердження про те, що відсутня чітка стратегія розвитку країни в напрямі фіскальної децентралізації, але слід відмітити певні позитивні рішення, які були прийняті державою в даному напрямку.

РОЗДІЛ 3

ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1 Вплив фіскальної децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів

Місцева влада має можливість створити умови, що будуть сприяти економічному зростанню регіонів. Саме в силах місцевої влади задіяти всі необхідні інструменти для залучення інвестицій, розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу, а також сприяти створенню нових робочих місць та зростанню самозайнятості населення. Вирішення даних питань дасть змогу підвищити добробут місцевих мешканців, гарантії щодо поповнення місцевих бюджетів, темпи зростання надходжень до державного бюджету, а отже – й зростання добробуту країни в цілому [34].

Проблему фінансового забезпечення місцевих бюджетів необхідно вирішувати за допомогою активізації економічної й господарської діяльності місцевих органів влади з метою збільшення частки власних і закріплених джерел доходів у місцевих бюджетах і зменшення частки трансфертів, а також збільшення в цілому кількості регіонів, які не вимагають істотних трансфертів з державного бюджету [36].

Перевагою фіскальної децентралізації є сприяння нарощуванню фінансового потенціалу регіонів, інвестуванню та підприємництву, що в підсумку забезпечить економічне зростання певних територій. Передача повноважень та ресурсів для їх реалізації на місця здатна забезпечити максимально ефективну реалізацію функцій держави, вдосконалення міжбюджетних відносин, належний контроль за бюджетним процесом і рухом коштів, посилення громадянської активності та підзвітності громаді, краще задоволення її потреб на основі делегованого місцевій владі права визначати форми надання суспільних послуг [37].

Об'єднані громади відповідно до законодавства та регіональних перспективних планів формування територій одержують такі істотні преференції в частині фінансового й ресурсного забезпечення: 60% ПДФО, прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, державні субвенції, участь у фінансовому вирівнюванні, розширений перелік трансфертів соціального характеру, повноцінні видаткові повноваження, доступ до місцевих зовнішніх запозичень, повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю, право безпосереднього надання всіх адміністративних послуг через власні інституції, повноваження формувати органи громадського правопорядку [38]. Окрім цього, об'єднані громади отримують державну фінансову підтримку за рахунок коштів із Державного фонду регіонального розвитку, у вигляді субвенцій із держбюджету на формування інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку громади.

Суттєва диференціація місцевих бюджетів визначається за територіальною ознакою, розвитком інфраструктури, масштабом проведених реформ, що відбивається на збільшенні принципів розходжень у розподілі по країні податкового потенціалу, відмінностей у структурі потреб бюджетного фінансування, стані їх бюджетів.

Для підвищення ефективності функціонування бюджетних систем необхідно, щоб формування доходів місцевих бюджетів базувалося на принципі фіскальної еквівалентності, згідно з яким споживачі місцевих суспільних благ повинні самі нести відповідні витрати і фінансувати їх надання за рахунок сплачених ними податків [40]. При такому підході податкове навантаження не експортується за межі територіальної громади, а відмінності в рівнях оподаткування визначають вигоди, які жителі громад отримують від місцевих суспільних благ і послуг. Їх «чиста фінансова вигода» буде залежати як від рівня оподаткування, так і від забезпеченості регіону (адміністративно-територіальної одиниці), де вони проживають, місцевими громадськими благами і послугами.

3.2. Перспективи розвитку фіскальної децентралізації: моделювання індикативних параметрів

В сучасних умовах бюджетну систему України характеризує досить висока ступінь централізації бюджетних ресурсів, що свідчить про зосередження основних владних повноважень на рівні центральної влади, нерозвиненість місцевого самоврядування і нестійкості його фінансової системи - місцевих бюджетів.

Однак практика планування, контролю та аналізу виконання бюджетів усіх рівнів свідчать про те, що податковий потенціал регіонів надає безпосередній вплив на: формування доходів місцевих бюджетів, вартість послуг, надані регіональними органами виконавчої влади з урахуванням відмінностей адміністративно територіальних одиниць; потреба в коштах, що спрямовуються на утримання об'єктів соціально-культурної сфери та підтримку соціально-незахищених верств населення.

Можна назвати причини низької ефективності сьогоденної системи місцевого самоврядування, головною причиною є непогодження окремих норм Конституції України між собою і неоднозначність деяких понять у законодавстві. 80% повноважень місцевого самоврядування є однаковими повноваженнями державної адміністрації. Визначення «районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету» робить неможливим існування виконавчих органів районних (обласних) рад тому, що розпорядження державними коштами - прерогатива органів виконавчої влади, а не місцевого самоврядування [41].

Бюджетна децентралізація повинна передбачати забезпечення ефективного впровадження програмно-цільового бюджетування на місцевому рівні, розвиток системи горизонтального бюджетного вирівнювання на рівні адміністративно-територіальних одиниць, системи показників з оцінки та якості управління фінансами на місцевому рівні при одночасному посиленні

державного фінансового контролю над фінансово-господарською діяльністю місцевих органів влади [43].

Складаючи модель слід врахувати складність предмету дослідження. Тому на початковому етапі аналізу обмежимося лише однією складовою фіскальної децентралізації: співвідношенням доходів і витрат бюджетів державного рівня.

В ході нашого дослідження ми використовували модель стандартної регресії, яка має вигляд :

$$S_{it} = \beta X_{it} + \delta_t + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (3.1)$$

де S_{it} відповідає показнику децентралізації в період t в регіоні i ;

X відповідає використовуваним в даній регресії пояснюючим змінним;

δ_t – фіктивна змінна року або періоду (тимчасовому фіксованому ефекту);

β – оціночний коефіцієнт;

α_i та ε_{it} - два компоненти залишків, які показують, відповідно, специфічний для країни або регіону ефект.

В ході нашого дослідження було проаналізовано об'єднані територіальні громади у 24 областях України у розрізі 4 пояснюючих змінних, а саме:

– власні доходи на одного мешканця (співвідношення обсягу надходжень власних доходів до кількості мешканців відповідної ОТГ);

– віддаленість від обласного центру регіону;

– рівень дотаційності бюджетів (співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів ОТГ без урахування субвенцій з державного бюджету);

– питома вага видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ (питома вага видатків на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування в сумі власних доходів загального фонду).

Вони є значущими для моделі, в моделі відсутня гетероскедастичність (таблиця 3.1).

Показники верифікації моделі індикативних параметрів фіскальної
децентралізації

	<i>Коефіцієнт</i>	<i>Ст. похибка</i>	<i>t- статистика</i>	<i>P-значення</i>
const	-1531,60	2507,51	-0,6108	0,5680
x	-14,2293	5,44011	-2,616	0,0473
c	515,643	173,829	2,966	0,0313
b	-36064,3	9942,01	-3,627	0,0151
n	1,68975	0,330542	5,112	0,0037
Середнє залежної змінної	10235,43	Ст. відхилення залежної змінної		4920,128
Сума кв. залишків	21718274	Ст. похибка моделі		2084,144
R-квадрат	0,900315			

Складено і розраховано автором

Отже, по результатах моделювання, ми дійшли висновку, що лідируючі позиції займають 10 ОТГ України: Слобожанська (Дніпропетровська область), Вербківська (Дніпропетровська область), Богданівська (Дніпропетровська область), Шахівська (Донецька область), Розшанська (Хмельницька область), Глобинська, Новоалександрівська (Дніпропетровська область), Ортівська (Вінницька область), Галичинівська (Миколаївська область), Шішацька (Полтавська область).

На основі статистичних даних нами розроблено кореляційну матрицю для встановлення зв'язку між показниками зростання власних доходів у розрахунку на 1 мешканця та віддаленості від обласного центру, капітальними видатками з бюджетів у розрахунку на 1 особу, чисельністю населення громади, питомою вагою видатків на утримання апарату та рівнем дотаційності бюджетів (таблиця 3.2).

Матриця залежностей індикативних параметрів фіскальної децентралізації

Коефіцієнти кореляції, спостереження 1 - 10
5% критичні значення (двосторонні) = 0,6319

Віддаленість від центру (x)	Чисельність населення (q)	Власні доходи (r)	Рівень дотаційності бюджетів (t)	Капітальні видатки (n)	
1,0000	0,4547	-0,1083	-0,2684	-0,0474	x
	1,0000	0,1637	0,0813	-0,1050	q
		1,0000	-0,4378	0,7329	r
			1,0000	-0,0653	t
				1,0000	n

Складено і розраховано автором

Отже, спостерігаємо пряму залежність між обсягами капітальних видатків та обсягами власних доходів об'єднаних територіальних громад, тобто чим більше капітальних видатків тим більша питома вага власних доходів, та зворотну залежність між чисельністю населення та віддаленістю від центра.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що ми вводим між регресорами термін взаємодії для пояснення відмінностей в ефектах фіскальної децентралізації між регіонами. Для окремих регіонів ми знаходимо позитивний і статистично значущий ефект від децентралізації на частку регіональних капітальних витрат. Результати свідчать, що ступінь фіскальної децентралізації зростає, має місце збільшення державних і місцевих видатків.

Можна зробити ряд пропозицій щодо вирішення проблем фіскальної децентралізації зазначених вище. По-перше необхідно удосконалити існуючу податкову систему, щоби надати місцевим органам права и можливості формування бюджету із власних джерел, з метою підвищення їх самостійності у забезпеченні необхідною кількістю коштів. Далі слід змінити механізм надання централізованої державної підтримки регіонам, з метою створення умов для активізації дії всіх важелів розвитку. Також доцільним є стимулювання територій, що поширюють тенденції економічного зростання та сприяють зростанню сусідніх регіонів.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження теоретичних і практичних аспектів впровадження фіскальної децентралізації на її впливу на фінансову ефективність регіонального розвитку в Україні можна зробити наступні висновки.

Визначено сутність фіскальної децентралізації в сучасній теорії та практиці як процес передачі видаткових повноважень і джерел їх фінансування на нижчі рівні державного управління, що забезпечує фіскальну автономію регіональної та місцевої влади, а також підвищення транспарентності і підзвітності процесу надання суспільних благ. Також, відзначено принципи впровадження фіскальної децентралізації та її основні види.

В ході інституційного аналізу ефектів фіскальної децентралізації виокремлено прямі ефекти - економічне зростання та цінова стабільність; регіональна економічна конвергенція; інституційний розвиток; та непрямі ефекти - мобільність населення; структура видатків; податкові витрати; працевлаштування.

Аналіз зарубіжного досвіду впровадження фіскальної децентралізації проведено у розрізі федеральних та унітарних країн ОЕСР на основі розрахунку коефіцієнта децентралізації податків (TD – tax decentralization), що надало змогу обґрунтувати положення, що найбільш успішні моделі регіонального розвитку в якості обов'язкової умови включають досить високий рівень фінансової автономії місцевої влади, що дозволяє їм самостійно планувати власні стратегії розвитку, узгоджуючи їх з необхідним рівнем бюджетних коштів на їх реалізацію, що підвищує їх реалістичність і якість впровадження. Так звані «власні» доходи регіональних і місцевих бюджетів є головним у фіскальній децентралізації, оскільки саме вони забезпечують взаємозв'язок між податковими надходженнями і виробництвом суспільних благ.

На підставі узагальнених методичних підходів до оцінки фіскальної децентралізації проаналізовано динаміку параметрів фіскальної децентралізації

в Україні за період 2015-2017 рр., зокрема: динаміки питомої ваги доходів місцевих бюджетів в Україні, що мав тенденцію до зростання частки трансфертів, починаючи із 2010 р. з 53% у 2010 р. до 59% у 2015 р. та, відповідно, тенденцію до зниження питомої ваги власних доходів; частки доходів місцевих бюджетів у структурі доходів зведеного бюджету України (коефіцієнт децентралізації за доходами) – відзначено різноспрямовану динаміку за аналізований період часу.

Оцінка фінансової ефективності регіонів України як результат фіскальної децентралізації дозволила зробити висновок про наявність відносної тенденції до зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) із чіткою динамікою до зростання самих трансфертів, що свідчить про залежність місцевих бюджетів від державного бюджету України, й підтверджує необхідність орієнтації бюджетної політики країни на політику фіскальної децентралізації у перспективі.

В рамках дослідження перспектив розвитку фіскальної децентралізації як чинника розвитку регіонів України здійснено моделювання індикативних параметрів фіскальної децентралізації на основі побудови регресійної моделі у розрізі 4 пояснюючих змінних: власних доходів на одного мешканця, віддаленості від обласного центру регіону, рівень дотаційності бюджетів ОТГ, питомої ваги видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ. За результатами моделювання встановлено пряму залежність між обсягами капітальних видатків та обсягами власних доходів об'єднаних територіальних громад, та зворотну залежність між чисельністю населення та віддаленістю від обласного центра регіону.

Надано відповідні пропозиції щодо вирішення виявлених під час дослідження проблем фіскальної децентралізації в Україні, зокрема: необхідність формування місцевих бюджетів за рахунок власних джерел надходжень, підвищення рівня їх самостійності та бездотаційності, оптимізація механізму державної підтримки регіонів, стимулювання територій з метою динамічного економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування / Ю. Панейко. – Мюнхен. - 1963. - 175 с.
2. Христенко В.П. Межбюджетные отношения и управление региональными финансами: проблемы, перспективы / В. П. Христенко - М.: Дело, 2002. - 608 с.
3. Дрезденська О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації / О. С. Дрезденська // Фінанси України, 2002. – С. 12-18.
4. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І. О. Луніна. – К.: Інститут економічного прогнозування – 2006. – 393 с.
5. Бондарук Т.Г. Місцеві Фінанси. –К.: ДП «Інформ.- аналіт. агентство», 2013. - 529 с.
6. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. (2012). Децентралізація публічної влади: європейський досвід і перспективи України [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <http://despro.org.ua/>
7. Україна у цифрах 2016. Статистичний збірник [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/>
8. Тібу Ч. Економічна теорія фіскальної децентралізації в публічних фінансах: необхідність, джерела й використання / Ч. Тібу. - 1961р.
9. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України «Про внутрішнє та зовнішнє становище в Україні в 2016 р.» [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/>
10. Місцеве самоврядування в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: http://academy.gov.ua/doc/koment-inter_prezident/2014
11. Петриченко А.В. Фискальная децентрализация как фактор роста эффективности регионального экономического развития / Автореферат дис.канд.эконом. наук: 08.00.10. – М., 2010. – 22 с.

12. Хамініч С.Ю., Климова В.М. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України // Вісник Дніпропетровського університету. – Випуск 5/2, 2011, № 10/1, Том 19.
13. Вілкул Ю. Реформа стукає в двері // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. – 2014. – № 2. – С. 8-13.
14. Лондар Л.П. Напрями реалізації політики децентралізації в умовах розширення прав місцевих органів влади і забезпечення їх фінансової та бюджетної самостійності. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2114/>
15. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні. – К.: НІСД, 2015. – 92 с.
16. Доходи (Місцевий бюджет, Державний бюджет, Зведений бюджет України) [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://cost.ua/budget/revenue/>
17. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Притула Я. В., Кузенко Н. В. Структурні реформи і регіональна конвергенція в Україні / Я. В. Притула, Н. В. Кузенко // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С.14-19.
19. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
20. Джерела доходів місцевих бюджетів [Електронний ресурс] –Режим доступу URL:<http://decentralization.gov.ua/news/7476>
21. Структура видатків місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL:<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/>.
22. Децентралізація. - [Электронный ресурс]. – Режим доступу URL: [http:// gazeta.dt.ua/internal/decentralizaciya/](http://gazeta.dt.ua/internal/decentralizaciya/)

23. Структура податкових надходжень до місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cost.ua/budget/revenue/>.

24. Балинська Ю. І. Особливості регіональних програм використання відновлюваних джерел енергії / Ю. І. Балинська // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 174.

25. Козоріз М. А. Напрями модернізації механізмів реалізації державної політики регіонального розвитку в Україні / М. А. Козоріз // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 61-66.

26. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1801-19/>

27. Місцеві фінанси: підручник / за ред. О.П. Кириленко, О.Р. Квасовської, А.В. Лучка. - К. : Знання, 2006. - 677 с.

28. Шульц С. Л. Регіональна політика в Україні: еволюційні засади та стратегічні перспективи / С. Л. Шульц // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 21-28.

29. Бланкерт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки ; [пер. з нім. С.І. Терещенко та О.О. Терещенка ; передмова та наук. ред. В.М. Федосова]. – К : Либідь, 2010. – С. 593.

30. Зубріліна В.В. Фінансово-бюджетна децентралізація: оцінка рівня та напрями розширення // Економічний простір :збірник наук. праць.. – Дніпропетровськ: ПДАБА: 2014. - №91. – С. 109.

31. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання / Є.Ю. Кузькін, Я.В. Котляревський, О.В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – №12. – С. 72.

32. Шайгородський Ю. Поняття «трансформація» як інструмент аналізу соціальних змін / Ю. Шайгородський // Освіта регіону. –2010. –№ 4. – С. 32-36.

33. Чередніченко Ю.В. Шляхи реформування податкової системи України в трансформаційний період : дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Ю.В.Чередніченко; Національна академія управління. –К., 2008. – 22 с.

34. Ткаченко Т. Порівняльний аналіз податкового навантаження в економіці України та країнах з розвинутою економікою / Т. Ткаченко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 464-468.

35. Стратегія реформування податкової системи. - [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <https://goo.gl/aKHjAK>

36. Романенко І.В. Моделі побудови національних податкових систем [Електронний ресурс] / І.В.Романенко. – Режим доступу URL: <https://goo.gl/TXeZu7>

37. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <https://goo.gl/2ZzBgZ>

38. Палій О. Профанація замість реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/18/5151806>

39. Молодченко Т.Г. Сталий розвиток місцевого самоврядування в контексті податкової реформи в Україні / Т. Г. Молодченко // Державне будівництво. – 2011. – № 1. – [Електронний ресурс] - Режим доступу URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_26

40. Лалакулич М.Ю. Податкова реформа в умовах фінансової кризи та зовнішньої агресії / М. Ю. Лалакулич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2015. – С.15-21.

41. Лазур С. П. Системний підхід до структуризації податкової системи ринкового типу / С. П. Лазур // Ефективна економіка. – 2013. – № 1. [Електронний ресурс] Режим доступу URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_31

42. Brennan G, Buchanan J M, 1980 The Power toTax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution (Cambridge University Press, Cambridge).

43. Barro R.J. Government spending in a simple model of endogenous growth / R. J. Barro // The Journal of Political Economy. – Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the study of free enterprise systems. – 1990. – Vol. 98. – No. 5. – P. 103–125.

44. Boadway R. Intergovernmental fiscal transfers: principles and practice / R. Boadway, A. Shah. – The World Bank, 2007. – 572 p.
45. Musgrave Richard A. Essays in fiscal federalism – Washington, DC: The Brookings Institution,–1965. – 301 p.
46. Oates W.E. Searching for Leviathan: An empirical study / W. E. Oates // The American Economic Review. – 1985. – Vol. 75. – No. 4. – P. 748–757.
47. Tiebout C. An Economic theory of fiscal decentralization / In: NBER, Public Finances, Needs, Sources and Utilization. – Princeton (Univ. Press), 1961. – P. 79-96.